

Įvadas

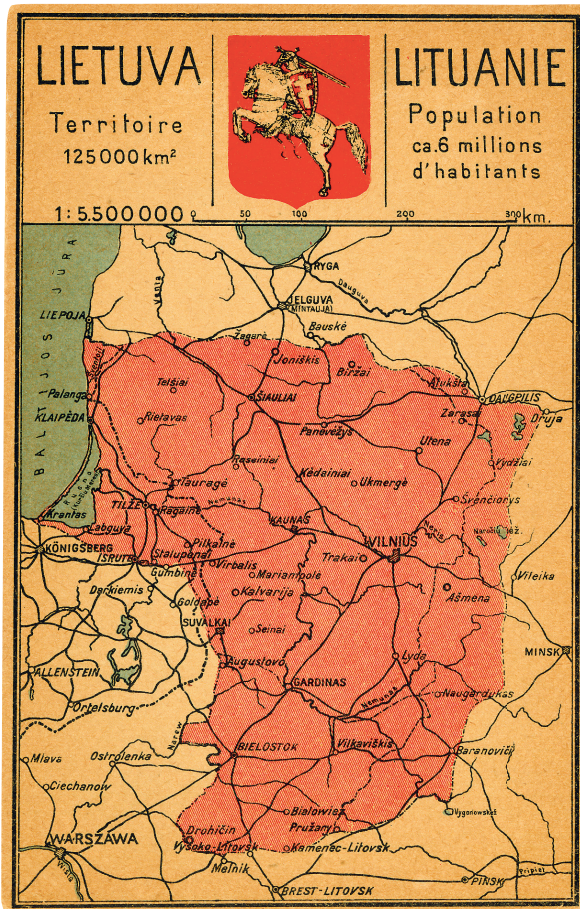
**Darbu, mokslu, turtu ir pasiaukojimu
lietuvis kovoja, kad apgintų ir išlaikytų
nepriklausomą Lietuvos valstybę.**

(Lietuvių charta)

Istorijos mokslas ir tautos atmintis fiksuoja Lietuvos žmonių glaudų ryšį su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis nuo XIX amžiaus antrosios pusės. Tai pirmiausia susiję su gausia lietuvių emigracija už Atlanto. Reta šeima Lietuvoje (praeityje ir dabar) nėra išlydėjusi savo artimojo į užsienį ir neturi tiesioginio ryšio su išeivija. Emigracija darė, daro ir darys tiesioginį ekonominį, kultūrinį ir politinį poveikį lietuvių tautai ir Lietuvos valstybei. „Amerika“ paprasto lietuvių sąmonėje laikui bėgant formavosi kaip daugiareikšmė sąvoka, – tolimas ir paslaptingas kraštas tapo ir laisvės, ir turtingumo, o vėliau ir galingo užtarėjo bei pagalbinko simboliu. Ir tai nieko nuostabaus. Jungtinėse Amerikos Valstijose nuo seno gyveno didžiausia lietuvių išeivijos dalis, čia buvo ir yra susitelkusi milžiniška vakarietiška patirtis, itin svarbi Lietuvai.

Po Pirmojo pasaulinio karo, kuriantis Lietuvos valstybei, sąvoka „Amerika“ įgauna platesnę ne tik materialinę, bet ir konkretesnę dvasinę išraišką. Su JAV valdžia ir su vietos lietuviais jau siejamos ne tik ekonominės, bet ir politinės bei tautinės Europos lietuvių viltys (vėliau atsiranda ir nusivylimų); formuojasi naujo pobūdžio ryšiai – diplomatiniai santykiai tarp dviejų valstybių. Be to neapsieinama tyrinėjant Lietuvos valstybingumo genezę tarptautinių santykių kontekste. Po 1940-ųjų metų Lietuvos okupacijos JAV tampa lietuvių kovos su okupantais centru. Čia telkėsi įtakingiausios patriotinės JAV lietuvių ideologinės srovės kovai už Lietuvos nepriklausomybę, kurios susivienijo į politinį organą – Amerikos lietuvių tarybą. JAV valdžia po karo atvėrė šalies vartus ir padėjo įsikurti pabėgėliams iš Lietuvos, kurie nepriklausomybės idėją stiprino gyvendami išeivijoje; vyko tautinis lietuvių judėjimas, neįmanomas okupuotoje Lietuvoje. JAV valdžia rėmė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo idėją ir niekuomet nepripažino Lietuvos, kaip komunistinės SSRS dalies. O svarbiausia – Lietuva susilaukdavo savo tautiečių užsienyje nuoširdžios paramos, ypač sunkiais Tėvynei laikotarpiais. Visi šie gyvybiškai svarbūs tautai praeities reiškiniai jau tapo istorijos mokslo tyrimo objektu.

Tikslinga priminti, kad daugelyje užsienio šalių, kurios turi gausią diasporą pasaulyje (Lenkija, Vokietija, Čekija, Ukraina ir kitos), mokslo institucijose yra sutelkti istorikų kolektyvai ir atliekami valstybės remiami įvairiapusiai išeivijos tyrimai. Lie-

Šveicarijos lietuvių 1917-1918 m. sudarytas Lietuvos žemėlapis ir numatomas gyventojų skaičius – atvirutė.
J. Skiriaus asmeninis archyvas

tuvių išeivijos problemos yra gvildenamos Lietuvių išeivijos institute prie Vytauto Didžiojo universiteto Kaune. Tiesa, šio tyrimo centro darbuotojai didesnę dėmesį kol kas yra sutelkę į pokario užsienio lietuvių, t.y. dipukų, arba trečiosios išeivių bangos, visuomeninę ir politinę veiklą⁵. Išeivijos istorijos srityje darbuojasi ir vienas kitas entuziastas, kaip ir šios knygos autorius.

Pradėdamas šį darbą autorius sau išsikėlė aiškiai apibrėžtą tikslą – sukauptos archyvinės, publikuotos, sakytinės ir iliustracinės medžiagos pagrindu rekonstruoti JAV lietuvių politinę, propagandinę, finansinę, ekonominę ir kultūrinę paramą Lietuvai, atskleidžiant labdaros formas bei savanoriavimo tradiciją 1918-2018 metais.

Mokslinės literatūros

ir šaltinių aptarimas. Bandymų paliesti išeivijos nuopelnus Lietuvai iki Antrojo pasaulinio karo pastebima beveik visuose JAV lietuvių raštuose, tyrinėjimuose, pradedant nuo tokių autorių, kaip kunigas Antanas Milukas ir baigiant dabartinio Lietuvių išeivijos instituto Kaune mokslininkais. Rimtesnis dėmesys tam klausimui jau skirtas Vinco Liulevičiaus, Alfonso Eidinto ir Juozo Skiriaus darbuose⁶, kur aptarta JAV

5 JAV LB pirmasis vadovas Stasys Barzdukas kalba apie dipukus, kaip trečią JAV lietuvių bangą (Barzdukas S. *Lietuvis savo tautoje, valstybėje, bendruomenėje. Mintys tautiniam ir visuomeniniam ugdymui bei ugdymuisi*. Chicago: JAV lietuvių bendruomenės Švietimo taryba, 1973, p. 159-160); Dapkutė, D. *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893-1969)*. Vilnius: Versus aureus, 2014, p. 10.

6 Liulevičius, V. *Išeivijos vaidmuo nepriklausomos Lietuvos atkūrimo darbe*. Chicago: M. Morkūno spaustuvė, 1981, 398 p.; Eidintas, A. *Lietuvių kolumbai: Lietuvių emigracijos istorijos apybraiža*. Vilnius: Mintis, 1993, 229 p.; Skirius, J. *Julius J. Bielskis (1891-1976). Gyvenimas Amerikoje tarnaujant Lietuvai: JAV lietuvių veikėjas ir diplomatas*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, Inc., 2004 (1 leidimas), 258 p.

lietuvių finansinė parama, aukų rinkimas, JAV lietuvių akcinių bendrovių steigimas ir veikla Lietuvoje. Be to, nė vienas autorius neapėjo JAV lietuvių karinių dalinių formavimo klausimo. O taip pat gana plačiai aprašyta ir išeivių politinė-propagandinė veikla⁷. To laikotarpio paramos apibendrinimai ir įdomūs pastebėjimai užtinkami Kazio Gineičio, Antano Kučo, Gary Hartman'o ir Egidijaus Aleksandravičiaus darbuose⁸. Tačiau minėtų istorikų pateiktas paramos vaizdas fragmentiškas, kai kurios paramos sritys nepakankamai argumentuotos. Jei JAV lietuviai istorikai neturėjo galimybių pasinaudoti archyvine medžiaga ne tik Lietuvoje, bet ir JAV (jų pagrindiniai šaltiniai: spauda, atsiminimai, pavieniai dokumentai), tai Lietuvos istorikams paramos klausimas nebuvo svarbiausias tikslas. Tiesa, kad po 1926 m. perversmo Lietuvos valdžia pradeda vertinti išeivijos naudą konkrečiais darbais, taisyti padarytas klaidas. Visa tai daroma atsižvelgiant į JAV lietuvių pagėidavimus. Tuo klausimu jau yra tyrimų⁹. Panašios paralelės pastebimos ir antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu.

JAV lietuvių parama Lietuvai sovietinės okupacijos metais – išimtinai politinė-propagandinė. Daugiausia tam klausimui dėmesio yra skyrę istorikai Juozas Banionis, Giedrius Janauskas¹⁰. Be jokios abejonės daug apibendrintos faktinės medžiagos ir vertingų pastebėjimų randame jubiliejiname JAV LB leidinyje¹¹. Išeivijos kultūrinius ryšius su sovietine Lietuva pirmieji bandė aptarti Daiva Dapkutė ir Arūnas Streikus¹². Vertingas tyrimas, atskleidžiantis KGB kovą su politinėmis išeivijos, pirmiausia JAV, organizacijomis – jauno istoriko Dariaus Juodžio monografi-

7 Misiūnas, R. *Informacinių kovų kryžkelės: JAV lietuvių informacinės kovos XIX a. pab.-1922 m.* Vilnius: Versus aureus, 2004, 374 p.

8 Gineitis, K. *Amerika ir Amerikos lietuviai. Su 167 paveikslais.* Kaunas: „Varpo“ spaustuvė, 1925, p. 265-315; *Amerikos lietuvių istorija.* Red. dr. Antanas Kučas. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1971, 639 p.; Hartman, G. *The Immigrant as Diplomat: Ethnicity, Nationalism and the Shaping of Foreign Policy in the Lithuanian. American Community, 1870-1922.* Chicago: LRSC, 2002, 258 p.; Aleksandravičius, E. *Karklo diegas: lietuvių pasaulio istorija.* Vilnius: Versus aureus, 2013, 632 p.

9 Skirius, J. *Lietuvos valdžios ryšiai su JAV lietuviais 1926-1940 metais: suartėjimo kelių paieškos.* Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2016, 500 p.

10 Banionis, J. *Lietuvos laisvės byla Vakaruose (1975-1990).* Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2002, 318 p.; to paties. *Lietuvos laisvinimas Vakaruose 1940-1975.* Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2010, 492 p.; Janauskas, G. *Kongresinė akcija: JAV ir Kanados lietuvių politinis lobizmas XX amžiaus 6-9 dešimtmečiais.* Vilnius: Versus aureus, 2009, 344 p.

11 *JAV LB penki dešimtmečiai 1951-2002. Auksinis jubiliejus.* Vyr. redaktorius ir sudarytojas Balys Raugas. Vilnius: Standartų spaustuvė, 2003, 800 p.

12 Dapkutė, D. Lietuvių išeivijos santykių su okupuota Lietuva dinamika XX a. 6-9 dešimtmetyje. *Istorija*, 2001, t. 47, p. 34-47; tos pačios. „Akiračių“ ryšiai su okupuota Lietuva. *Oikos. Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2009, nr. 1 (7), p. 95-113; Streikus, A. Sovietų Lietuva ir išeivija: kultūrinių ryšių projektas. *Lietuvos istorijos studijos*. 2007, nr. 20, p. 42-63; to paties. Vakarų kultūrinės įtakos ribojimas Sovietų Lietuvoje 1965-1986 m. *Genocidas ir rezistencija*. 2008, nr. 1 (23), p. 7-23.

ja¹³ jo apgintos disertacijos pagrindu. Šalpos klausimai per BALF'ą aprašyti plačiai dokumentuotuose dr. J. Končiaus atsiminimuose ir J. Skiriaus straipsnyje¹⁴. Iki šiol į istorikų akiratį nepakliuvo labai svarbus paramos klausimas – išeivijos siuntiniai ir dovanos bei piniginė parama (atvežti pinigai ir palikimai) savo artimiesiems sovietinėje Lietuvoje.

Visiškai naujas, istorikų tik pradėtas judinti – JAV lietuvių paramos po 1990 metų klausimas. Pirmųjų kregždžių, t.y., naujausio laikotarpio tyrinėtojų, jau pastebime – tai apžvalginis Arūno Antanaičio įvadas leidinyje *Asmenybės* ir keli jo straipsniai, skirti JAV lietuvių ekonominei paramai bei Lietuvos švietimui¹⁵, siekiant išskirti svarbiausias paramos kryptis. O taip pat J. Skiriaus straipsnis, aptariantis BALF'o veiklą Lietuvoje iki organizacijos uždarymo, – bandant nustatyti paramos apimtis¹⁶. Publikuotas apžvalginis leidinys, skirtas supažindinti visuomenę su JAV lietuviais karininkais, tarnavusiais Lietuvos kariuomenėje¹⁷. Vertingi pastebėjimai fiksuojami Vidos Bagdonavičienės darbuose, aptariant išeivijos ryšius su Lietuva, atskleidžiant vykusias permainas ir išgyventas pasekmes, Lietuvos vyriausybės poziciją; bei Daivos Kuzmickaitės tyrime apie naujųjų lietuvių padėtį JAV, stebint Chicago's lietuvių gyvenimą po 1990 metų¹⁸. Užuominų apie JAV labdaringą veiklą galima užtikti ne viename publikuotame darbe, kurie skirti naujausių laikų užsienio lietuvių istorijai.

Knygos teksto konstravimui labai svarbi medžiaga – gausūs archyviniai dokumentai, publikuotų dokumentų rinkiniai ir išeivijos atstovų atsiminimai bei jų

-
- 13 Juodis, D. Šiapus ir anapus kordono: sovietų saugumo veikla prieš lietuvių išeiviją 1945-1991 m. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016, 472 p.
 - 14 Končius, Juozas B. *Atsiminimai iš BALFO veiklos 1944-1964*. Chicago: „Draugo“ spaustuvė, 1966, 404 p.; Skirius, J. BALF'o parama lietuviams už geležinės uždangos ir komunistinėje Lenkijoje 1956-1989 m. *Oikos. Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2016, nr. 2 (22), p. 29-42.
 - 15 Antanaitis, A. Paramos Lietuvai sąjūdis: pasaulio lietuvių istorijos apžvalga ir užsienio lietuvių pagalba atsikuriančiai Lietuvos valstybei 1987-1993 m. *Asmenybės. 1990-2015 m. Lietuvos pasiekimai*. Kaunas: VšĮ Leidybos idėjų centras, 2015, p. 68-79; Antanaitis, A. Įvykius Lietuvoje nušviečiant: Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių veikla 1987-1992 m. *Oikos. Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2012, nr. 2 (14), p. 62-73; Antanaitis, A.; Dumčius, V. Lietuvių išeivijos katalikiškų organizacijų parama Lietuvai 1990-1993 metais. *Oikos. Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2015, nr. 2 (20), p. 19-36.
 - 16 Skirius, J. BALF'o parama Lietuvai 1990-2008 metais. *Oikos. Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2015, nr. 2 (20), p. 37-54.
 - 17 *Laisvės karžygiai. Knyga apie lietuvių kilmės karius, tarnavusius Jungtinių Amerikos Valstijų kariuomenėje* / sudarytojas ir vertėjas kapitonas Tomas Balkus. Pirmas leidimas. Vilnius: Lietuvos kariuomenė, 2014, 244 p.
 - 18 Bagdonavičienė, V. Pasaulio lietuvių parama atkuriant Lietuvos valstybę. *Gimtasai kraštas*, 2009, nr. 2 www.ziemgala.lt/lt/metrastis-gimtasai-krastas/gimtasai (žr. 2017 06 07); Bagdonavičienė, V. *Lietuvos diasporos politikos formavimas ir raida 1990-2009 metais. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija (05H)*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2012, 183 p.; Kuzmickaitė, D. K. *Tarp dviejų pasaulių: naujieji migrantai lietuviai Čikagoje (1988-2000)*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004, 208 p.

skelbti raštai; JAV lietuvių ir Lietuvos periodinė spauda – laikraščiai ir žurnalai. O taip pat ir gausi vaizdinė medžiaga.

Lietuvos centriniame valstybės archyve, Lietuvos užsienio reikalų ministerijos (f. 383), Lietuvos pasiuntinybės Washington'e (f. 656), Lietuvos generalinių konsulatų New York'e (f. 658) ir Chicago'je (f. 663) fonduose saugoma su tyrimo tema susieta labai įvairi medžiaga (korespondencija su JAV lietuvių veikėjais, telegramos ir Lietuvos valdžios instrukcijos, JAV lietuvių organizacijų dokumentai, išeivijos spaudos iškarpos, Lietuvos atstovų susirašinėjimas ir ataskaitos apie JAV lietuvių veikimą, garbės konsulatų Los Angeles bei Boston'e medžiaga ir pan.). Tai dokumentai, nušviečiantys JAV lietuvių veiklą iki 1990 metų.

JAV lietuvių archyvuose: Pasaulio lietuvių archyve Chicago'je, Amerikos lietuvių kultūros archyve Putnam'e ir Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyve Chicago'je sukaupti JAV lietuvių organizacijų ir asmenų fondai, kur saugomi patys įvairiausi dokumentai – nuo organizacijų posėdžių protokolų, ataskaitų, rezoliucijų, korespondencijos iki fotonuotraukų, bukletų, plakatų, vizitinių kortelių, suvenyrų ir t.t. Dokumentai apima ir laikotarpį po 1990 metų – apie 10-15 metų JAV lietuvių organizacijų veikimą.

Turtinga archyvinė medžiaga saugoma ir Lietuvos didžiųjų bibliotekų bei mokslo įstaigų rankraštynuose Vilniuje, Klaipėdoje ir Šiauliuose. Tiesa, ši medžiaga išimtinai apima laikotarpį iki 1940 metų. Išlikę Vilniui vaduoti sąjungos ir Užsienio lietuviams remti draugijos dokumentai padėjo betarpiškai nušviesti šių organizacijų ryšius su JAV lietuviais; dr. Jono Šliūpo, Juozo O. Širvydo, prof. Mykolo Biržiškos, Vinco Uždavinio, kun. prof. Fabijono Kemėšio ir kitų gausūs dokumentai papildė ir patikslino ne vieną aptariamą klausimą.

Prie publikuotų šaltinių būtina priskirti atsiminimus. Šis žanras svarbus tuo, kad duoda tyrinėtojiui galimybę geriau pajusti laikmečio dvasią, to žmogaus požiūrį į tam tikrą įvykį; sukuria ypatingą nuotaiką, kuri padeda istorikui orientuotis aplinkybėse; pateikia naujų faktų (nors jų dalis dėl laiko atstumo kai kada ne visiškai atitinka tikrovę ir reikalauja detalesnės analizės). Vertingos informacijos apie JAV lietuvių veikimą galima rasti Leonardo Šimučio, Kazio Karpiaus, dr. Mato Viniko, prof. Fabijono Kemėšio, dr. Juozo Končiaus, Valerijono Šimkaus, Juozo Kapačinsko, Algimanto Gečio, Algimanto P. Gurecko, Reginos Narušienės, Marijos Remienės, Gintės Damušytės, Juozo Kojelio, Broniaus Nainio, Valdo Adamkaus ir kitų atsiminimuose, kurie publikuoti atskiromis knygomis ir periodiniuose leidiniuose.

Dar vienas gana specifinis šaltinis, be kurio negali apsieiti tyrinėtojas – tai to meto laikraščiai, žurnalai, vienkartiniai spaudiniai. Nors šio šaltinio medžiaga dažnai būna vienpusė, bet ji labai svarbi, nes čia fiksuojama gausybė faktų, atskirų veikėjų pasisakymų, išryškėja nuomonių įvairovė skirtinguose periodiniuose leidiniuose. Išeivijos spauda – tai JAV lietuvių skirtingų srovių leidiniai, kurie ne-

patyrė cenzūros ir galėjo gana laisvai išdėstyti redakcijos, skaitytojų pozicijas. Tai tyrinėtoji tiesiog puikus „archyvas“. Periodiniuose leidiniuose spausdinami skaitytojų atsiliepimai ir laiški, redakcijų vedamieji (požiūriai); publikuojami įvairių susirinkimų ir posėdžių protokolai, rezoliucijos, pasakytos kalbos, nutarimai; daug kritinių pasisakymų oponentų atžvilgiu. Laikraščiuose gausu diskusinių straipsnių, informacijos, įvairių komentarų apie JAV lietuvius, jų veikimą telkiniuose, Lietuvą ir jos padėtį ir pan.

Renkant medžiagą ir aprašant JAV lietuvių teikiamą paramą Lietuvai, išseivų savanoriavimą pastaruoju 10-15 metų laikotarpiu, kai Lietuvos archyvų dar nebuvo pasiekę išseivijos veiklos dokumentai, ypač reikšmingi – nepamainomas šaltinis – JAV lietuvių didieji laikraščiai – *Draugas* ir *Amerikos lietuvis*. Jų redaktoriai – Ramunė Lapas ir Bronius Abrutis – leido nemokamai naudotis spaudinių PDF variantu, archyvu. Tai, be jokios abejonės, palengvino darbą. Už tai jiems nuoširdi padėka.

Suprantama, kad darbas neapsiėjo be iliustracinės medžiagos, kuri ne tik pagyvina knygos tekstą, bet ir papildo, sukonkretina žodinę informaciją. Tokiu būdu skaitytoji kuriama ir emocinė nuotaika. Plačiai panaudotos nuotraukos, plakatų ir paveikslų faksimilės, atvirutės, organizacijų atributika, įvairūs fotografuoti daiktiniai eksponatai. Dalį jų maloniai skolino (siuntė, perduodavo) patys mūsų tautiečiai. Jiems už tai ačiū! Dalį turėjau sukaupęs iš ankstesnių tyrinėjimų, o kitą dalį teko surinkti internete, iš leidinių ir periodikos. Ypač vertingų nuotraukų randame senokai leistuose ir jau primirštuose leidiniuose: Kazio Gineičio knygoje ir JAV lietuvių albume, skirtame SLA 50-mečiui¹⁹. Buvo proga dar kartą iš minėtų leidinių atrinkti unikalias nuotraukas ir pristatyti šiandieniniam skaitytojui.

Tokiu būdu įvairių šaltinių ir literatūros analizė (atranka, gretinimas, kritinis vertinimas, medžiagos sintezė, statistiniai palyginimai) leido ne tik įsigilinti į JAV lietuvių labdaringą veiklą ir savanoriavimą skirtingais laikotarpiais, bet ir sudarė galimybę apibendrinti, išskirti svarbiausias veiklos kryptis, sritis; išsiaiškinti ir fiksuoti išseivų indėlį finansine ir materialine išraiška; pastebėti JAV lietuvių nesėkmes Lietuvoje ir jų nusivylimus; Lietuvos valdžios pastangas įvertinti JAV lietuvių nuopelnus savo Tėvynei.

Aptariant JAV lietuvių paramą ir darbus Lietuvai būtina žinoti, kiek lietuvių išseivų prisiglaudė Jungtinėse Amerikos Valstijose pastarąjį šimtmetį, kaip vyko imigraciniai procesai skirtingais laikotarpiais.

Lietuvių imigracijos mastai JAV pastarąjį šimtmetį. XX a. pradžioje buvo kalbama, kad už Lietuvos sienų gyvena vienas trečdalis lietuvių tautos. JAV lietuviai, tiesa, daugiau propagandiniais sumetimais pabrėždavo, kad jų Amerikoje yra mili-

19 Gineitis, K. *Amerika ir Amerikos lietuviai. Su 167 paveikslais*. Kaunas: „Varpo“ spaustuvė, 1925, 325 p.; *SLA Aukstinio jubiliejaus Albumas 1886-1936*. New York, 1936, 304 p.

Tomas Norus-Naruševičius

Kunigas Jonas Žilius.

Lietuvos Albumas. 2-asis (fotografuotas) leid. Vilnius: Sietynas, 1990, p. 138, 154

Emigrantės iš Lietuvos į JAV kortelė 1923 m. <https://www.gjenvick.com/Immigration/ImmigrantDocumentation/1923-EllisIslandHistoricalDocuments.html>

Jonas T. Norus-Naruševičius ir J. Žilius savo knygoje *Lithuania's Case for Independence* (1918) rašė, jog 1899 metais JAV gyveno apie 275 tūkstančius lietuvių, o iki Pirmojo pasaulinio karo jų padaugėjo iki 508 423 žmonių. 1918 metų kovo pradžios duomenimis, šioje šalyje būta 750 tūkstančių lietuvių. Daugumą emigrantų lietuvių sudarė vyrai – net 67%. Pagal amžiaus kategorijas imigrantai pasiskirstė taip: vaikai iki 14 metų – 8%, nuo 14 iki 45 metų – 90%, o nuo 45 metų – tik 2%. Autorių teigimu, Chicago'je gyveno apie 80, o New York'o konglomerate – apie 40 tūkstančių lietuvių²⁰.

Istorikas A. Eidintas, pasiremdamas JAV gyventojų surašymo 1930 m. duomenimis, teigia, kad lietuvių buvo 439 tūkstančiai, o iš jų – net 245 tūkstančiai jau gimę Amerikoje. Didžioji dauguma mūsų tautiečių – 378 tūkstančiai – gyveno miestuose²¹. Tačiau,

kaip dažnai atsitinka, dėl įvairių priežasčių ne visi būdavo surašomi. Reikia manyti, kad nemaža dalis lietuvių imigrantų, neturinčių JAV pilietybės, vengė registracijos, ypač ekonominės krizės metais. Todėl netenka stebėtis, kad 1935 metais katalikiškoji JAV lietuvių spauda skelbė, jog lietuvių yra „mažų mažiausiai 600 tūkstančių arba maždaug 65 tūkstančiai šeimų“. O lietuviško jaunimo priskaičiavo apie 195 tūkstan-

²⁰ Šlekys, J. Jonas Žilius. *Biografija, visuomeninės veiklos ir kūrybos metmenys*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 212.

²¹ Eidintas, A. *Lietuvių kolumbai: Lietuvių emigracijos istorijos apybraiža*. Vilnius: Mintis, 1993, p. 42.

Amerikos lietuvių lojalumas JAV valdžiai Pirmojo pasaulinio karo metais, siejant Lietuvos ateitį su Antantės valstybėmis. Gineitis, K. *Amerika ir Amerikos lietuviai. Su 167 paveikslais. Kaunas, 1925, p. 17*

čius²². Minėto A. Eidinto skaičiavimais, 1920-1940 metais iš Lietuvos emigravo 102 461 žmogus. Į JAV atvyko 30 869 žmonės, t.y., 30,1% visų emigravusių. Tarp jų nemažas procentas – ne lietuvių, ypač žydų. Pavyzdžiui, 1929-1939 metais iš 3544 atvykusių į JAV – lietuvių buvo tik 1376²³. Emigraciją į JAV stabdė amerikiečių įvestos kvotos (normos) atvykstantiems.

1940 m. žurnalas *Pasaulio lietuvis* rašė, kad Lietuvoje gyvena 2,5 milijono, o užsienyje – apie 1,5 milijono lietuvių²⁴. Iš jų didžiausia lietuvių diaspora užsienyje – Jungtinėse Amerikos Valstijose. Ten apsigyvenę mūsų tautiečiai įkūrė savo organizacijas, susivienijimus ir draugijas, susiskirstė pagal ideologines nuostatas. 1940 m. JAV gyventojų surašymo duomenys rodė, kad čia gyveno 394 811 lietuvių²⁵. Į sąrašus dėl įvairių priežasčių, reikia manyti, daug tautiečių nepateko, ypač tų, kurie neturėjo JAV pilietybės. Be to, nemažai JAV lietuvių save jau laikė amerikiečiais.

1945-1953 metais į JAV atvyko daugiau kaip 30 tūkst. politinių imigrantų (dipukų), pabėgusių nuo bolševikinio teroro. Tai buvo „šviežio lietuviško kraujo“ įliejimas į JAV lietuvių gyvenimą. Prof. K. Pakštas, šiltai juos apibūdindamas, rašė: „gera jų dalis (gal apie trečdalis) šalia išsimokslinimo dar turi ir tvirtą charakterį, ir išsiauklėjimą,

22 S.O.S. *Studentų žinios*, 1935, lapkritis, vol. 3, nr. 9, p. 336.

23 Eidintas, A. Lietuvos statistikos duomenys apie 1920-1940 m. emigraciją. *Lietuvos istorijos metraštis. 1984 metai*. Vilnius: Mokslas, 1985, p. 56-57, 60-61.

24 Sališkis, J. DULR atstovų suvažiavimas. *Pasaulio lietuvis*. 1940, nr. 10-II, p. 222.

25 Bartusevičius, V. *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945-1951*. Vilnius: Versus aureus, 2012, p. 16.

kūrybinės vaizduotės, pažįsta kultūrinį ilgesį ir dvasinį troškulį. Jie pareigos žmonės, šios žemės druska. Jų dėka labai pagerėjo Amerikos lietuvių spauda, pasirodė gan daug knygų, jų darbu gražiau suskamba lietuviškas žodis ir sava daina, jie įnešė dvasinių turtų į Amerikos universitetus ir įvairias įstaigas, jie yra tikras lietuvių tautos pasididžiavimas ir rimtas priedas kultūrai“²⁶.

Daug objektyvesni duomenys apie lietuvių skaičių JAV atsispindi 1950, 1960 ir 1970 metų JAV gyventojų surašymo suvestinėse (US Census), kuriose galima rasti tikslesnių duomenų. 1950 m. surašymas parodė, kad JAV gyvena 397 950 iš Lietuvos kilusių asmenų (JAV gimusių – 250 090, Lietuvoje gimusių – 147 500); 1960 m. – 402 846 (JAV gimusių – 281 371, Lietuvoje gimusių – 121 475), 1970 m. – 330 977 (JAV gimusių – 254 976, Lietuvoje gimusių – 76 001). Akivaizdu, kad nuo 1940 m. iki 1960 m. lietuvių JAV daugėjo, bet 1970 m. jų gerokai sumažėjo – ypač Lietuvoje gimusių ir į JAV atvykusiųjų. US Census duomenimis, 1960 m. lietuviai sudarė apie 1,2 proc., o 1970 m. – apie 1,0 proc.²⁷ Tačiau patys JAV lietuviai mini (kaip ir dabar) „milijoną“, o kartais ir „pusantro milijono“²⁸.

JAV Statistikos departamentas 1980 m. priskaičiavo iki 750 000 lietuvių kilmės asmenų, iš kurių – apie 320 000 asmenų tėvai – lietuviai²⁹.

1990 m. 811 865 JAV gyventojai pasisakė esantys lietuvių kilmės (latvių – 100 tūkst., o estų – 27 tūkst.), o 1998 m. – jau tik 742 776. Tuo metu lietuvių gyveno Anglijoje – 10 000, o Pietų Amerikoje – apie 100 000 asmenų³⁰. Tuo tarpu *The Census Bureau* gyventojų surašymo duomenimis, 2000 m. JAV iš viso buvo 659 992 lietuvių tautybės gyventojų³¹. Vadinasi, per 10 metų lietuvių kilmės žmonių Amerikoje sumažėjo 151 873. Istorikės Vitalijos Stravinskienės pateiktais duomenimis, 2003 m. JAV gyveno apie 800 000 lietuvių. O štai JAV lietuvių veikėja Dalia Lukienė teigė,

26 *Amerikos lietuvių vardynas. Jungtinių Amerikos Valstybių žinomesnių lietuvių biografinės žinios*. Su prof. K. Pakšto įvadu. Los Angeles: „Lietuvių dienos“ leidykla, 1953, p. 8-9.

27 Tumėnas, S. Emigracijos į JAV ir lituanistinio švietimo išeivijoje ypatumų raiška http://www.ziemgala.lt/saugykla/pdf/4_tumenas.pdf (žiūrėta 2017 07 01)

28 Barzdukas, S. *Lietuvis savo tautoje, valstybėje, bendruomenėje. Mintys tautiniam ir visuomeniniam ugdymui bei ugdymuisi*. Chicago: JAV lietuvių bendruomenės Švietimo taryba, 1973, p. 204.

29 Gureckas, A. The Social and Political Activity of the Lithuanian Emigration. *Baltic Forum*, 1985, Vol. 2, No. 2, p. 16.

30 Eidama į NATO Lietuvą negali laukti savo kaimynų. Gintaro Alksninio pokalbis su JAV LB pirmininke Regina Narušiene (iškarpa iš *Lietuvos rytas*, 1998 m. gegužės 15 d.) LTSC/PLA, ALT fondas, d. Reg Nr. 13293, l. n.; Lukienė, D. Lietuvių Fondo planai skaičiais: 10-20-50. *Amerikos lietuvis*, 2010, rugpjūčio 7, nr. 32, p. 1, 6; Bartusevičius, V. *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945-1951*. Vilnius: Versus aureus, 2012, p. 16.

31 Apie mus. Niujorko Lietuvių Bendruomenė <https://www.nylithuanian.org/apie-mus/> (žiūrėta 2016 m. rugsėjo 8 d.)

kad 2010 m. JAV galėjo gyventi apie 700 000 lietuvių kilmės žmonių³². Taigi įvairiu laiku pateikti duomenys rodo, koks kompliktuotas dalykas yra skaičiuoti gyventojus, o dar pagal tautiškumą.

Vis dėlto pastebimas, kad ir nedidelis, JAV lietuvių skaičiaus augimas. Tai lėmė nauja emigracija iš Lietuvos. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo iki įstojimo į ES lietuviai pirmiausia pasuko į JAV, kur buvo giminių, pažįstamų. Kai kurie tiesiog „bandė laimę“, kaip ne vienas yra prisipažinęs. Tam tikros statistikos yra. Pavyzdžiui, JAV ambasada Lietuvoje yra pateikusi vizų išdavimo skaičius 1992-2007 m.: 1992 m. – 2471, 1993 m. – 3423, 1994 m. – 4904, 1995 m. – 6369, 1996 m. – 7352, 1997 m. – 6619, 1998 m. – 6636, 1999 m. – 6488, 2000 m. – 13 592, 2001 m. – 19 891, 2002 m. – 12 379, 2003 m. – 9160, 2004 m. – 8122, 2005 m. – 8329, 2006 m. – 8403, 2007 m. – 9247³³. Nemažai gavusių laikinas vizas liko JAV. Sunku nustatyti tikrą naujųjų imigrantų skaičių, nes jis skiriasi nuo oficialiai apskaičiuoto dėl neteisėtai atvykusių imigrantų. Pavyzdžiui, emigracijos istorikė Daiva K. Kuzmickaitė rašė, jog 1990-2000 metais, remiantis Chicago's lietuvių bendruomenės veikėjų pateiktais duomenimis, vien Chicago'je apsigyveno nuo 20 000 iki 40 000 naujųjų lietuvių imigrantų. Tuo tarpu Illinois valstijos statistikos departamentas skaičiuoja – nuo 5000 iki 10 000³⁴. Akivaizdus skirtumas. Bet tai tik oficialūs duomenys, į kuriuos neįtraukti nelegalai. O ką jau kalbėti apie kitus JAV lietuvių telkinius ir jų centrus, į kuriuos nusėdo ne viena dešimtis tūkstančių tautiečių. Remiantis tam tikrais neoficialiais duomenimis, per 1990-2005 m. laikotarpį JAV apsigyveno daugiau kaip 150 tūkst. naujųjų lietuvių³⁵. Štai Lietuvos statistikos departamentas, pateikdamas 2005-2014 m. duomenis apie iš Lietuvos į kitas šalis išvykusius lietuvius, nurodo, kad 13,7%, arba 84,9 tūkst., visų išvykusių įsikūrė Šiaurės Amerikoje³⁶. Susumavus duomenis iš oficialių ir neoficialių informacijos šaltinių galima būtų teigti, kad apytikriai naujųjų lietuvių imigrantų JAV gyvena apie 250 000³⁷.

32 *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949-2003*. Sudarytoja ir mokslinė redaktorė Vitalija Stravinskienė. Vilnius: Artlora, 2004, p. 369; Lukienė, D. Lietuvių Fondo planai skaičiais: 10-20-50. *Amerikos lietuvis*, 2010, rugpjūčio 7, nr. 32, p. 1, 6.

33 Į JAV – be vizų, bet be garantijų http://www.vz.lt/archive/straipsnis/2008/10/17/I_JAV_-_be_vizu_bet_be_garantiju (žiūrėta 2017 06 28)

34 Kuzmickaitė, K. D. *Tarp dviejų pasaulių: naujieji migrantai lietuviai Čikagoje (1988-2000)*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004, p. 8-9.

35 Simanonytė, A. Įdomioji statistika: JAV gyventojai 2006-aisiais. *Amerikos lietuvis*, 2006, gruodžio 30, nr. 52, p. 13.

36 Suskaičiavo, kiek lietuvių išėmijoje. *Dirva*, 2014, gruodžio 16, nr. 25, p. 11.

37 Kondratas, R. Lietuviai Amerikoje: istorinė apžvalga. *Lietuvių kultūrinis paveldas Amerikoje/Lithuanian Cultural Legacy in America* (Atsakingas redaktorius/Managing Editor Algis Lukas. Maryland: Amerikos lietuvių bendruomenė, Kultūros taryba, 2009, p. 28.

2017 m. Lietuvos generaliniame konsulate Chicago'je buvo pasidomėta, kokiais skaičiais operuoja valstybinės institucijos. Generalinis konsulas Marijus Gudynas pažymėjo, jog tikslios statistikos nėra, bet manoma, kad lietuvių ir lietuvių kilmės amerikiečių gali būti apie 1 milijoną³⁸. (Lietuviams žodis „milijonas“, kalbant apie JAV lietuvių per šimtmetį, jau yra tapęs magišku žodžiu).

Akivaizdu, kad lietuvių imigracijos JAV mastai ir tendencijos, imigrantų skaičiai įvairiais laikotarpiais dar laukia gilesnių tyrimų, bet mums svarbu buvo parodyti, kad nemaža dalis tautiečių neužmiršo savo senosios Tėvynės, domėjosi ja, kiek galėdami rėmė ne tik savo artimuosius, bet ir Lietuvos valstybę.

38 2017 06 14 Lietuvos generalinio konsulo M. Gudyno Chicago'je laiškas M. Remienei. AA, b. 16 (Susirašinėjimas knygos *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918-2018 m.* klausimu), 2 dalis, l. n.